

Jelena Todorović Lazić<sup>1</sup>  
Institut za političke studije, Beograd

## KULTURA I MEĐUNARODNI ODNOSI: KULTURNA DIPLOMATIJA U 21.VEKU

(Milena Dragičević Šešić, Raphaela Henze, Ljiljana Rogač Mijatović /ur./, *Kulturna diplomatija i kulturni odnosi: saradnja/različitost/dijalog*, Beograd: Univerzitet umetnosti, Clio, 2023)

327:316.7(082)(049.32)  
316.7(082)(049.32)  
COBISS.SR-ID 148030473

Kulturna diplomatija predstavlja živopisno i inovativno akademsko polje istraživanja u okviru nauke o međunarodnim odnosima, ali se dosta uspešno etablira i kao samostalna naučna disciplina. U sve više globalizovanom, međuzavisnom svetu u kome zbog dostupnosti tehnologija za masovne komunikacije imamo veći pristup jedni drugima nego ikada ranije, uloga kulturne diplomatije doživljava se kao ključna u negovanju mira i stabilnosti širom sveta. Jedan od razloga za takvu tvrdnju je i činjenica da se među njenim primarnim ciljevima nalaze smanjenje barijera i promovisanje uzajamnog poštovanja i razumevanja među narodima.

Kroz kulturnu diplomatiju države mogu uspešnije saradivati na rešavanju zajedničkih izazova kao što su zdravstvene krize, klimatske promene i bezbednosni problemi. Kulturna diplomatija više nego ikada deluje kao veza između nacija kojom se gradi razumevanje u svetu punom višestruko kompleksnih pitanja i dinamično promenljivih okolnosti. Neophodni su zajednički napor za rešavanje izazova današnjice, poput siromaštva i geopolitičkih tenzija. Saradnja i međusobno poverenje postaju više nego neophodni. Kada se udruže donosioci odluka, umetnici i naučnici koji dolaze iz različitih država i nacija, oni ne samo da razmenjuju znanje već istovremeno grade duh saradnje presudan za rešavanje globalnih problema našeg vremena.

Univerzitet umetnosti u Beogradu je tokom 2022. godine bio organizator i domaćin jedne važne međunarodne naučne konferencije o kulturnoj diplomatiji i kulturnim odnosima na kojoj se među učesnicima našla većina autora iz zbornika radova *Kulturna diplomatija i kulturni odnosi: saradnja/*

<sup>1</sup> [todorovic.j82@gmail.com](mailto:todorovic.j82@gmail.com); ORCID iD 0000-0001-5924-7516

*različitost/dijalog*. Ovaj Zbornik su pripremile i uredile tri eminentne profesorke: Rafaela Henze iz Nemačke i dve profesorke iz Beograda – Milena Dragičević Šešić i Ljiljana Rogač Mijatović. Zbornik čine naučni radovi, odnosno tekstovi predstavljeni na pomenutoj konferenciji, a koji nam kroz interdisciplinarni pristup rasvetljavaju savremene međunarodne kulturne odnose. U izdanju izdavačke kuće CLIO, na 312 strana, kroz tri tematski odvojene a istovremeno blisko povezane celine, Zbornik otvara mnoga pitanja u vezi s kulturnom diplomatijom i kulturnim odnosima, kako teorijska, tako i pitanja koja dolaze iz prakse. Bez obzira na to što na prvi pogled može izgledati kao da se u njemu pitanja kulturne diplomatije i kulturnih odnosa osvetljavaju kroz evrocentričnu/zapadnocentričnu vizuru, to nije slučaj. Naprotiv, Zbornik nam daje izrazito kritički pristup zapadnocentrizmu, što se ogleda ne samo u skretanju pažnje na neslaganja između diskursa i instrumenata politike, isticanje značaja novih aktera kao što su društvene mreže ili kreativne industrije već i kroz geografski obuhvat prostora, odnosno država s različitim kontinenta čije se prakse kulturne diplomatije u ovom Zborniku predstavljaju – od Kvebeka i Kube, preko Španije do Kine, Japana, Vijetnama, Benina i Bangladeša.

Prvu celinu pod naslovom *Vrednosti i vizije*, a koja se bavi teorijskim razmatranjima o tome kako se kulturna diplomatija shvata i doživljava u savremenom kontekstu, čini pet tekstova. Celina počinje tekstom Emila Briksa – „Od borbe za vrednosti i moć ka kulturnoj diplomatiji kao globalnom opštem dobru“. Teza od koje autor polazi jeste da je kulturna diplomatija politički instrument koji se danas često koristi na negativan način, posebno u kontekstu novih geopolitičkih okolnosti koje karakteriše povratak politike nacionalnog identiteta. Autor posebno ističe da je uloga država i nacija u kulturnoj diplomatiji sve više ograničena jer na scenu dolaze novi agenti (akteri) – regioni, nadnacionalne i nevladine organizacije, religije kao i kompanije koje vladaju internetom – *Google, Meta*.

Matina Magkou, Avril Joffe, Sudebi Thakurata i Katelijn Verstraete, u tekstu „Istraživanje pravednosti u kulturnim odnosima kroz prizmu dilema“, raspravljaju o neravnoteži moći i kontinuiranoj dominaciji velikih zemalja, bivših kolonijalnih sila, kao glavnim izazovima za kulturne odnose danas. Autori su proučavali različite strateške tekstove UNESCO-a, EU-a i nacionalne strateške tekstove, i pokušali su da preispitaju međunarodnu saradnju, uzimajući u obzir strukturalne nejednakosti i kulturne razlike u odnosu na pravičnost, vrednosti solidarnosti i jednakosti.

U tekstu „Pitanja i koncepti ka zamagljenoj budućnosti: nova uloga kulture?“, Serhan Ada razmatra ključna pitanja s kojima se suočava savremeni čovek. Autorka navodi primer pandemije, koja je preokrenula neke slike bogatih i siromašnih. Italija koja traži pomoć prva je slika koju nam autorka predstavlja, jer je italijanski poziv u pomoć naišao na niz negativnih odgovora bogatih (Nemačka i Holandija), dok je njen siromašniji sused, Albanija, ubrzo poslao svoje lekare i medicinske sestre.

Ljiljana Simić u tekstu „Konstrukcija narativa EU u spoljnim kulturnim odnosima“ govori o izgradnji i širenju kosmopolitskog narativa EU fokusirajući se na njegov razvoj i njegove primene vezane za kulturnu diplomatiju i međunarodne kulturne odnose. Govoreći o svim kontroverzama oko nacionalnog i EU identiteta, uključujući evropska kolonijalna sećanja, autorka zastupa tezu da bi spoljni kulturni odnosi EU pomogli da se dekolonijalni narativ unapredi iz makroperspektive uz nov prodor ka narativu EU, i da bi na taj način novi narativ EU mogao da postane inkluzivniji.

U tekstu „Kulturna diplomatija iz perspektive audiovizuelne službe Evropske komisije“ Aleksandra Krstić daje pregled aktivnosti ove službe. Autorka polazi od hipoteze da je audio-vizuelna služba EK jedno od glavnih oruđa kulturne diplomatije koja je posebno aktivna prema zemljama Zapadnog Balkana. U tekstu se analizira sadržaj video-materijala objavljenog na internet stranici audio-vizuelne službe Evropske komisije tokom 2021. godine, a rezultati pokazuju da je tema kulturne diplomatije obrađena uglavnom na simboličan i protokolarn način.

Drugu tematsku celinu Zbornika pod nazivom „Posebnost zemalja“, koja se bavi predstavljanjem primera kulturne diplomatije koje sprovode različite zemlje i regioni, čini osam tekstova. Ova celina počinje tekstem Emilije Marić, koja se u tekstu „Kineski kulturni odnosi i put svile“ bavi analizom inicijative „Pojas i put“ i mreže Konfučijevih instituta. Autorka ističe da je cilj ovih inicijativa kulturne diplomatije, koje su uglavnom praćene infrastrukturnim ulaganjima, promena postojećih struktura moći.

Thai Hoang Hanh Nguien pomno ispituje digitalne inicijative koje je Japan preduzeo u vezi s Vijetnamom u tekstu „Japan i vijetnamska kulturna razmena i primena digitalne diplomatije“. Čini se da su dve zemlje ujedinjene skepticizmom prema kineskoj strategiji širenja uticaja. Autor daje konkretne ideje o tome kako bi se takve inicijative mogle poboljšati da bi se doprlo do vijetnamskog stanovništva.

Sarina Bakić se fokusira na nacionalnu kulturnu diplomatiju koju vode državni akteri u tekstu „Kulturna diplomatija između Srbije i Bosne i Hercegovine: unapređenje kulture mira, poverenja i dijaloga“. Nažalost, državni akteri često zanemaruju ili ignorišu nedržavne aktore i inicijative civilnog društva koje bi – iz raznih razloga – mogle biti bolje prilagođene za unapređenje procesa pomirenja jer su bliže povezani sa stanovništvom i bolje razumeju njihove različite potrebe.

Nina Sajić predstavlja slučaj Kvebeka, koji ima poseban značaj s obzirom na specifičnost jezika u tekstu „Kulturna (para)diplomacija federalnih jedinica: međunarodno pozicioniranje kvebečke posebnosti“. Važnost jezika kao komponente onoga što se može razumeti kao kulturni identitet prečesto je marginalizovana i potencijal višejezičnosti se ne vidi uvek.

U tekstu „Restitucija kulturnog nasleđa: od zahteva do nove kulturne strategije u Beninu“, Espera Donouvossi analizira najvažnije međunarodne konvencije i ugovore koji štite umetnička dela od ilegalne trgovine, i koji pokušavaju da pomognu u povratku opljačkanih umetničkih dela Beninu. Autorka se, između ostalog, bavi kulturnom strategijom ove države, koja sada ima oko 12 miliona stanovnika, a izgubila je oko 6.000 umetničkih dela kroz ilegalne aktivnosti, prema procenama UNESCO-a.

Zobaida Nasreen i Raphaela Henze, u tekstu „Kulturna diplomatija bez umetničke slobode? Slučaj Narodne Republike Bangladeš“ analiziraju i kontekstualizuju različite inicijative javne diplomatije koje Narodna Republika Bangladeš sprovodi preko svojih ambasada širom sveta i korišćenjem digitalnih alata. Centralni deo teksta posvećen je slobodi izražavanja, pokazujući u kojoj meri vlast potiskuje svaki oblik neslaganja, što čak dovodi do pobune zajednice blogera ili do migracije, posebno nekih etničkih i verskih manjina.

Lea Jakob nam, kroz tekst „Kuba i kulturni odnosi u izazovnim vremenima: praksa-pristup“ objašnjava kako se muzika koristi kao kulturni ambasador za Kubu dugi niz godina, što dovodi do određenih stereotipa. Autorka postavlja validno pitanje kako treba osmisliti međunarodnu saradnju i kako publika treba da se promeni da bi se kubanskim umetnicima omogućilo da napreduju u svojim umetničkim poduhvatima koji prevazilaze *Mambo* i *Buena Vista Social Club*.

Kao i u slučaju Kube, Ana Milosavljević koja se bavi Španijom u tekstu „Muzički festivali u Španiji i njihova uloga u španskoj kulturnoj diplomatiji“, stav-

lja muziku u fokus svog istraživanja i istražuje muzičke festivale u Španiji i njihovu ulogu u španskoj kulturnoj diplomatiji. Autorka Španiju smatra primerom dobre prakse za druge zemlje koje bi takođe mogle da iskoriste svoju muzičku tradiciju u svrhe kulturne diplomatije – poput Srbije.

Treću tematsku celinu Zbornika pod naslovom „Srbija i Jugoslavija“, posvećenu različitim oblicima srpskih i jugoslovenskih kulturnih odnosa u različitim istorijskim periodima, čini sedam tekstova. U tekstu „O delotvornosti kulturne diplomatije“ Darko Tanasković polazi od pretpostavke da je opšta percepcija i slika Srbije u međunarodnoj zajednici od devedesetih godina 20. veka naovamo pretežno negativna. Autor ističe tri studije slučaja prakse kulturne diplomatije tokom poslednjih dvadeset godina – Kine, Irana i Turske prema Srbiji, koje su, uprkos brojnim negativnim stereotipima, uspele da ponovo uspostave kulturne odnose koristeći različite instrumente kulturne diplomatije.

Tekst Aleksandre Kolaković pod naslovom „Srpska naučna diplomatija u Francuskoj (1894–1903)“ proučava veze i prakse saradnje između istraživača Francuske i Srbije u različitim oblastima. Autorka ističe njihov značaj za odnose između država i naroda – fokusirajući se na složen primer srpsko-francuskih odnosa, koji su tokom svoje 185 godina duge istorije imali uspone i padove. Kao osnovu buduće naučne diplomatije Srbije, autorka identifikuje međunarodne istraživačke projekte, veliki broj naučnika koji žive u dijaspori kao i specifične platforme za finansiranje bilateralnih projekata.

U tekstu „Kulturna diplomatija u tri putopisa o Balkanu“ Miloš Pržić nam otkriva priče tri različita putnika na Balkanu, koji su svoja putovanja započeli s različitim motivima, a završili ih sa sličnim ishodima. Autor zaključuje da im je zajedničko to što su sva trojica – Alberto Fortis, Bruno Barili, Božidar Karađorđević – ispoljili pokroviteljski pristup domaćem stanovništvu i njegovim kulturnim obeležjima.

U tekstu „Kulturna diplomatija u odnosima Jugoslavije i Albanije posle Drugog svetskog rata, 1945–1948“, istoričar Igor Vukadinović bavi se pitanjem zašto kulturna diplomatija ponekad nije delotvoran deo diplomatskih odnosa kao u ovom konkretnom slučaju. On tvrdi da razlog leži u tome što su kulturna i spoljna politika bile potčinjene ideološkim ciljevima komunističkih partija Jugoslavije i Albanije, a kontakti među umetnicima rezultat partijskih direktiva.

Tekst pod naslovom „Arkadijski i jugoslovenski – (pre)oblikovanje kulturnog identiteta u Državnoj umetničkoj kolekciji u Beogradu“, koji su napisale Jelena Todorović i Biljana Crvenković, pokazuje u kojoj meri je ova kolekcija stvorena da bude prikaz države, a kroz svoju istoriju predstavljala je različite političke subjekte – dva suprotstavljena režima (kraljevina i socijalistička republika). Fokus ovog teksta upravo je na specifičnoj ulozi koju je Državna umetnička kolekcija zauzimala u kulturnoj diplomatiji obe države.

Marina Simić i Miloš Ničić, u tekstu „Kultura kao manifestacija: međunarodno pozicioniranje Srbije kroz kreativne industrije“, analiziraju slučaj platforme *Srbija stvara* i njene raznovrsne aktivnosti koje omogućavaju repositioniranje Srbije na međunarodnoj sceni. Ove aktivnosti obuhvataju tradicionalnu umetnost (folklor) i naučno-tehnološka dostignuća zajedno s različitim oblicima muzike i popularne kulture.

Poslednji tekst u okviru treće tematske celine autora Nenada Vasića pod naslovom *Kulturna diplomatija* na sajtu Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, predstavlja komparativnu studiju dve veb-platforme i načina njihove komunikacije (sajtovi Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije iz 2013. i 2022. godine). Autor zaključuje da bi srpska umetnost i kultura trebalo da budu mnogo više prisutni na internetu u onom delu gde se mogu povezati sa spoljnim poslovima i diplomatijom.

Nesumnjivo, Zbornik „Kulturna diplomatija i kulturni odnosi: saradnja/različitost/ dijalog“ ima višestruki naučni i društveni značaj. Pored toga što nam na jedan sveobuhvatan, interdisciplinarni i multiperspektivan način osvetljava oblast kulturne diplomatije i kulturnih odnosa, važan je i u kontekstu pokretanja novog master programa, koji će od naredne godine realizovati Univerzitet umetnosti iz Beograda u saradnji s Fakultetom političkih nauka. Master program o kulturnoj diplomatiji trebalo bi da doprinese rešavanju jednog od problema srpske kulturne diplomatije, a to je nedostatak stručnjaka u ovoj oblasti. Takva ideja predstavlja pun pogodak ne samo iz pomenutih praktičnih razloga već i iz, uslovno rečeno, teorijskih razloga budući da se efektivan spoj između kulture i diplomatije može najbolje ostvariti spajanjem znanja koja nam donose Univerzitet umetnosti i Fakultet političkih nauka.